

TALABALARDA KOMMUNIKATIV TIL KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARNING O'RNI

Zokirova Sohiba Muxtoraliyevna

Farg'ona davlat universiteti professori, filologiya fanlari doktori (DSc)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20793203>

Annotatsiya: Mazkur tezisda oliy ta'limda talabalarning kommunikativ til kompetentligini shakllantirish va rivojlantirishda interfaol metodlarning didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Rolli o'yin, bahs, juftlikda ishlash, jamoaviy topshiriq va muammoli vaziyatlar asosida o'qitish tilning amaliy qo'llanishini kuchaytirishi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: kommunikativ kompetentlik, interfaol metod, chet tili ta'limi, nutqiy faoliyat, hamkorlikda o'qitish

Аннотация: В тезисе анализируются дидактические возможности интерактивных методов в формировании и развитии коммуникативной языковой компетентности студентов в высшей школе. Обосновывается, что ролевые игры, дискуссии, парная работа, групповые задания и проблемные ситуации усиливают практическое владение языком.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, интерактивный метод, обучение иностранному языку, речевая деятельность, сотрудничество

Abstract: The thesis analyzes the didactic potential of interactive methods in developing university students' communicative language competence. It argues that role play, discussion, pair work, collaborative tasks and problem-based situations intensify practical language use and make speech activity more meaningful.

Keywords: communicative competence, interactive method, foreign language teaching, speech activity, collaborative learning

Bugungi globallashuv sharoitida oliy ta'lim tizimi oldiga faqat nazariy bilim berish emas, balki talabani real kommunikativ vaziyatlarda mustaqil, mantiqli va maqsadga yo'naltirilgan muloqotga tayyorlash vazifasi qo'yilmoqda. Shu bois chet tilini o'qitishda kompetensiyaviy yondashuv markaziy o'ringa chiqdi. Canale va Swain tomonidan ilgari surilgan kommunikativ kompetentlik modeli grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi [1]. CEFR Companion Volume esa til o'rganuvchini turli kommunikativ faoliyatlarni bajaruvchi ijtimoiy agent sifatida talqin qiladi va amaliy nutqiy harakatni o'quv jarayonining markaziga olib chiqadi [2]. Ana shunday metodologik qarashlar interfaol metodlarni oddiy faollashtiruvchi usul emas, balki kommunikativ kompetentlikni amalda shakllantiruvchi samarali vosita sifatida ko'rishga asos beradi.

Kommunikativ til kompetentligi faqat grammatik qoidalarni bilish bilan chegaralanmaydi. U til birikmalarini vaziyatga mos qo'llash, muloqotning maqsad va rol tuzilishini anglash, bog'langan matn hosil qilish hamda nutqdagi qiyinchiliklarni strategik yo'l bilan bartaraf eta olishni ham qamrab oladi [1], [2]. Demak, talaba tilni "eslab aytish" bosqichidan "mustaqil qo'llash" bosqichiga o'tishi lozim. Bunga erishish uchun dars mazmuni ham, topshiriq formati ham muloqotga yaqinlashtirilishi kerak. Richards kommunikativ o'qitishning asosiy tamoyili sifatida mazmunli aloqa, maqsadga yo'naltirilgan vazifa va o'zaro ta'sirni ko'rsatadi [3]. Shunday ekan, kommunikativ kompetentlikka qaratilgan ta'lim jarayonida talabadan tayyor javobni takrorlash emas, balki ma'no yaratish, kelishish, savol berish, aniqlashtirish va fikrini himoya qilish talab etiladi.

Interfaol metodlar darsni monologik bayondan dialogik va polilogik hamkorlikka o'tkazadi. Rolli o'yin, "case study", "brainstorming", debat, jigsaw, juftlikda savol-javob va loyiha elementlari talabani nutqiy faolligini sun'iy ravishda emas, kommunikativ ehtiyoj orqali rag'batlantiradi [3], [4]. Masalan, rolli o'yin paytida talaba ma'lum sotsial rolni bajaradi, bu esa uning leksik va pragmatik tanlovini vaziyatga moslashtirishga majbur qiladi. Bahs-munozara esa fikrni dalillash, qarshi fikrga munosabat bildirish, bog'lovchi vositalardan to'g'ri foydalanish kabi diskursiv malakalarni rivojlantiradi. Interfaol topshiriqlar natijasida til birliklari alohida hodisa sifatida emas, maqsadli nutq faoliyatining vositasi sifatida o'zlashtiriladi. Bu holat, ayniqsa, sust talabalarning dars jarayoniga qo'shilishiga ijobiy ta'sir qiladi.

Juftlik va kichik guruhlarda ishlash kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishda alohida samara beradi, chunki bunda talabalar ko'proq gapirish va tinglash imkoniga ega bo'ladi. Johnson, Johnson va Smith hamkorlikda o'qitish modeli o'quv natijasini oshirish bilan birga ijtimoiy mas'uliyat, o'zaro bog'liqlik va refleksiyaning kuchaytirishini ta'kidlaydi [6]. Chet tili darsida bu yondashuv savol-javob almashinuvi, muammoni birgalikda hal qilish, matnni qismlarga bo'lib o'qish va umumlashtirish kabi shakllarda namoyon bo'ladi. Bunday topshiriqlarda talaba tayyor qoidani eshitib qolmaydi, balki nutqiy vazifani bajarish jarayonida til shaklini faol tanlaydi. Natijada grammatik material ham kommunikativ ehtiyoj bilan bog'langan holda mustahkamlanadi. Hamkorlik muhiti xatodan qo'rqishni kamaytirib, muloqotga kirishish motivatsiyasini oshiradi.

Interfaol metodlarning yana bir muhim jihati shundaki, ular talabani tanqidiy fikrlashi va strategik kompetensiyasini rivojlantiradi. Muammoli vaziyatga asoslangan topshiriqlarda talaba cheklangan ma'lumot asosida qaror qabul qiladi, kerak bo'lsa, so'rab aniqlaydi, gapini qayta tuzadi yoki boshqa ifoda topadi [1], [5]. Bu esa real kommunikativ jarayonning o'ziga xos modeli hisoblanadi. Masalan, "case study" usulida talabalar muayyan professional yoki kundalik vaziyatni muhokama qilib, muammo yechimini ingliz tilida taqdim etadilar. Bunday jarayonda leksik birliklar faol kontekstda takrorlanadi, pragmatik tanlovlar esa vaziyat bosimi ostida shakllanadi. Natijada nutqiy avtomatizm emas, vaziyatga moslashuvchan til xulqi yuzaga keladi. Zamonaviy ta'lim aynan shunday moslashuvchan, strategik va muloqotga tayyor shaxsni talab qiladi.

Interfaol metodlarning samaradorligi o'z-o'zidan yuzaga kelmaydi; u o'qituvchining topshiriqni loyihalashi, nutqiy maqsadni aniq belgilashi va baholash mezonlarini to'g'ri tanlashiga bog'liq. Larsen-Freeman va Anderson kommunikativ faoliyatdagi topshiriq formati bilan til natijasi o'rtasidagi bog'liqlikni alohida ko'rsatadi [4]. Agar o'qituvchi faqat yakuniy javobni baholasa, talaba muloqot jarayonidan ko'ra natijaga yo'nalib qoladi. Shu sababli baholashda ravonlik, vaziyatga moslik, hamkorlikdagi ishtirok, ma'no uzatish aniqligi va strategik vositalardan foydalanish kabi mezonlar ham hisobga olinishi zarur [2]. Formativ baholash, o'zaro baholash va o'zini baholash elementlari bu jarayonni kuchaytiradi. Demak, interfaol metodlardan foydalangan holda o'qituvchi nafaqat darsni jonlantiradi, balki kommunikativ kompetentlikni o'lchashning yanada adolatli modelini ham shakllantiradi.

Amaliyotda interfaol metodlarni qo'llashga ayrim to'siqlar mavjud: guruhdagi talabalar sonining ko'pligi, til darajalarining notekisligi, vaqt cheklovi, ayrim o'qituvchilarda an'anaviy ma'ruza usuliga ortiqcha tayanish va baholash mezonlarining noaniqligi [5]. Biroq bu muammolar metodning o'zidan emas, uni noto'g'ri rejalashtirishdan kelib chiqadi. Vazifalarni bosqichlash, tayanch iboralarni oldindan berish, vaqtni aniq taqsimlash, vaziyat kartalari va rubrikalardan foydalanish orqali interfaol mashg'ulotlarni tartibli tashkil etish mumkin. Muhimi, interfaol metodlar "o'yin" darajasida qolib ketmasligi, balki konkret kommunikativ maqsadga xizmat qilishi

lozim. Shundagina ular talabada mustaqil nutq, tinglab tushunish, savol tuzish, bahslashish va argumentatsiya qilish malakalarini tizimli rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, interfaol metodlar oliy ta'limda kommunikativ til kompetentligini shakllantirishning eng samarali vositalaridan biridir. Ular darsni mazmunli muloqot maydoniga aylantiradi, talabani faol subyekt sifatida jarayonga jalb etadi va tilni amaliy vazifa bilan bog'laydi. Rolli o'yin, bahs, muammoli topshiriq, juftlik va guruhli ish kabi shakllar grammatik, diskursiv, sotsiolingvistik va strategik kompetensiyalarning uyg'un rivojlanishiga xizmat qiladi [1], [2], [3]. Demak, kommunikativ natijaga yo'naltirilgan oliy ta'lim amaliyotida interfaol metodlar qo'shimcha usul emas, balki darsning metodik yadrosi bo'lishi kerak.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1-47.
2. Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
3. Richards, J. C. (2006). *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2011). *Techniques and Principles in Language Teaching* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
5. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th ed.). White Plains, NY: Pearson Longman.
6. Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Smith, K. A. (2014). Cooperative Learning: Improving University Instruction by Basing Practice on Validated Theory. *Journal on Excellence in College Teaching*, 25(3-4), 85-118.